

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 21ης Ιανουαρίου 2015*

«Προδικαστική παραπομπή — Κοινωνική πολιτική — Οδηγία 2000/78/ΕΚ — Άρθρα 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', και 6, παράγραφοι 1 και 2 — Διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας — Υπαλληλική υπόθεση — Συνταξιοδοτικό καθεστώς — Εθνική ρύθμιση που αποκλείει την αναγνώριση του χρόνου σπουδών που διανύθηκε πριν από τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας»

Στην υπόθεση C-529/13,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Verwaltungsgerichtshof (Αυστρία) με απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 8 Οκτωβρίου 2013, στο πλαίσιο της δίκης

Georg Felber

κατά

Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους R. Silva de Lapuerta, πρόεδρο τμήματος, K. Lenaerts, αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, ασκούντα καθήκοντα δικαστή του δευτέρου τμήματος, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev (εισηγητή) και J. L. da Cruz Vilaça, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την C. Pesendorfer,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους B.-R. Killmann και D. Martin,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), καθώς και των άρθρων 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', και 6, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ L 303, σ. 16).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του G. Felber και του Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur (Ομοσπονδιακού Υπουργού Παιδείας, Τεχνών και Πολιτισμού, στο εξής: Bundesministerin), ως προς την άρνηση του Bundesministerin να αναγνωρίσει τον χρόνο σπουδών πριν από την ανάληψη υπηρεσίας του G. Felber για τον υπολογισμό των συνταξιοδοτικών του δικαιωμάτων.

Το νομικό πλαίσιο

Η οδηγία 2000/78

- 3 Σύμφωνα με το άρθρο 1, η οδηγία 2000/78 ορίζει ότι «σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη».
- 4 Το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο.

2. Για τον σκοπό της παραγράφου 1:

α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο,

[...]».
- 5 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», ορίζει:

«1. Εντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά:

[...]

γ) τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών,

[...]

3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις πάσης φύσεως παροχές που καταβάλλουν τα δημόσια συστήματα ή τα εξομοιούμενα προς τα δημόσια, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή προστασίας.»

6 Το άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2 παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Αυτή η διαφορετική μεταχείριση μπορεί ιδίως να περιλαμβάνει:

- α) την καθιέρωση ειδικών συνθηκών για την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, για την απασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των όρων απόλυσης και αμοιβής, για τους νέους, τους ηλικιωμένους και τους εργαζομένους που συντηρούν άλλα πρόσωπα, προκειμένου να ευνοείται η επαγγελματική τους ένταξη ή να εξασφαλίζεται η προστασία τους,
- β) τον καθορισμό ελάχιστων όρων ηλικίας, επαγγελματικής εμπειρίας ή αρχαιότητας στην απασχόληση για την πρόσβαση στην απασχόληση ή σε ορισμένα πλεονεκτήματα που συνδέονται με την απασχόληση,

[...]

2. Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2, παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι δεν συνιστά διάκριση λόγω ηλικίας, όσον αφορά τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, ο καθορισμός ηλικίας για την ένταξη ή την αποδοχή σε παροχές συνταξιοδότησης ή αναπηρίας, συμπεριλαμβανομένου και του καθορισμού για τα καθεστώτα αυτά διαφορετικού ορίου ηλικίας για εργαζόμενους ή για ομάδες ή κατηγορίες εργαζομένων και της χρήσης στο πλαίσιο των συστημάτων αυτών κριτηρίων ηλικίας στους αναλογιστικούς υπολογισμούς, υπό τον όρο ότι αυτό δεν καταλήγει σε διακρίσεις λόγω φύλου.»

7 Το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78, με τίτλο «Θετική δράση και ειδικά μέτρα», προβλέπει στην παράγραφο 1:

«Προκειμένου να πραγματωθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.»

Το αυστριακό δίκαιο

8 Τα άρθρα 53, 54 και 56 του ομοσπονδιακού νόμου περί των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των ομοσπονδιακών υπαλλήλων, των επιζώντων συζύγων τους και των μελών της οικογένειάς τους (νόμος περί συντάξεων του 1965) [Bundesgesetz über die Pensionsansprüche der Bundesbeamten, ihrer

Hinterbliebenen und Angehörigen (Pensionsgesetz 1965)], της 18ης Νοεμβρίου 1965 (BGBl., 340/1965, στο εξής PG 1965), ως ίσχυαν κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, είχαν ως εξής:

«Περίοδοι προ της αναλήψεως υπηρεσίας οι οποίες πρέπει να αναγνωρισθούν για τον υπολογισμό των μονάδων συντάξεως

Άρθρο 53

(1) Οι εξομοιούμενοι περίοδοι είναι αυτές που απαριθμούνται στις παραγράφους 2 έως 4 καθόσον είναι προγενέστερες της ημερομηνίας ενάρξεως του χρόνου της ομοσπονδιακής υπηρεσίας ο οποίος δύναται να ληφθεί υπόψη για τη σύνταξη. Οι περίοδοι αυτοί αναγνωρίζονται δια συμψηφισμού.

(2) Αναγνωρίζονται οι εξής περίοδοι:

[...]

h) η διάρκεια πλήρους κύκλου σπουδών που διανύθηκε [...] τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσεως, σε τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης βαθμίδας εκπαίδευσεως σε ακαδημία ή σε συναφές εκπαιδευτικό ίδρυμα ενόσω έχει τηρηθεί η ελάχιστη διάρκεια σπουδών,

[...]

Αποκλεισμός αναγνώρισεως και παραίτηση

Άρθρο 54

[...]

(2) Δεν αναγνωρίζονται οι εξής εξομοιούμενοι περίοδοι:

a) οι περίοδοι τις οποίες διένυσε ο υπάλληλος πριν συμπληρώσει την ηλικία των 18 ετών [...]

[...]

Έκτακτη εισφορά

Άρθρο 56

(1) Ο υπάλληλος πρέπει να καταβάλει έκτακτη εισφορά καθόσον το Bund δεν δέχεται, για τις εξομοιούμενες περιόδους οι οποίες αναγνωρίζονται, ένα ποσό μεταφοράς σύμφωνα με τους κανόνες του δικαίου της κοινωνικής ασφαλίσεως [...].»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 9 Ο G. Felber, γεννηθείς το 1956, ασκεί το επάγγελμα του καθηγητή και είναι δημόσιος υπάλληλος του Bund (ομόσπονδου κράτους) από το 1991.

- 10 Για τον υπολογισμό των συνταξιοδοτικών του δικαιωμάτων, οι προγενέστερες της αναλήψεως της υπηρεσίας του εξομοιούμενοι περίοδοι καθορίστηκαν με απόφαση ληφθείσα κατά τη διάρκεια του 1992. Μόνον οι περίοδοι καταρτίσεως και επαγγελματικής δραστηριότητας που διανύθηκαν μετά την ηλικία των 18 ετών αναγνωρίστηκαν για τον υπολογισμό των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων του G. Felber. Συνεπώς, η περίοδος καταρτίσεως την οποία ο G. Felber διένυσε πριν από την ηλικία των 18 ετών, εν προκειμένω τρία έτη σπουδών, δεν αναγνωρίστηκε. Βασιζόμενος στην απόφαση Hütter (C-88/08, EU:C:2009:381), ο G. Felber ζήτησε την αναγνώριση της περιόδου αυτής ή την εξαγορά της έναντι καταβολής έκτακτης εισφοράς.
- 11 Το Landesschulrat für Salzburg (ακαδημία του ομόσπονδου κράτους του Σάλτσμπουργκ) απέρριψε το αίτημά του με την από 25 Νοεμβρίου 2010 απόφαση, με την αιτιολογία ότι το άρθρο 54, παράγραφος 2, στοιχείο α, του PG 1965 δεν επιτρέπει την αναγνώριση των περιόδων καταρτίσεως που διανύθηκαν πριν από την ηλικία των 18 ετών όσον αφορά υπαλλήλους οι οποίοι, όπως ο G. Felber, εμπίπτουν στο άρθρο 88, παράγραφος 1, του PG 1965 διότι προσελήφθησαν πριν από την 1η Μαΐου 1995. Ο G. Felber προσέφυγε ενώπιον της Bundesministerin κατά της αποφάσεως αυτής του Landesschulrat für Salzburg, αλλά η Bundesministerin απέρριψε την προσφυγή του με την από 1ης Δεκεμβρίου 2011 απόφαση.
- 12 Στη συνέχεια, ο G. Felber άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Verfassungsgerichtshof (Συνταγματικού δικαστηρίου), το οποίο έκρινε εαυτόν αναρμόδιο, με απόφαση της 5ης Μαρτίου 2012, υπέρ του αιτούντος δικαστηρίου. Πάντως, το Verfassungsgerichtshof έκρινε συμβατό με τη συνταγματική αρχή της ίσης μεταχειρίσεως το γεγονός ότι οι κανόνες που εφαρμόζονται στην αναγνώριση των προγενέστερων της αναλήψεως υπηρεσίας περιόδων καταρτίσεως στον υπολογισμό του ποσού των συντάξεων αποκλίνουν από τους κανόνες που εφαρμόζονται στην αναγνώριση των περιόδων αυτών για τον καθορισμό του ποσού των αποδοχών των δημοσίων υπαλλήλων.
- 13 Κατά το αιτούν δικαστήριο, η απόφαση Hütter (EU:C:2009:381) απαιτεί να γίνει νέος μη δυσμενής υπολογισμός των περιόδων επαγγελματικής δραστηριότητας και των περιόδων καταρτίσεως που διανύθηκαν πριν από την ηλικία των 18 ετών. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν ο νέος αυτός μη δυσμενής υπολογισμός πρέπει να γίνει όχι μόνο για τα μισθολογικά αλλά και για τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα.
- 14 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgerichtshof αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Συνιστά –καταρχήν ανεξάρτητα από το άρθρο 52, παράγραφος 1, του [Χάρτη] και το άρθρο 6 της οδηγίας [2000/78]– (άμεση) δυσμενή διάκριση λόγω ηλικίας κατά την έννοια του άρθρου 21, παράγραφος 1, του Χάρτη και του άρθρου 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', της οδηγίας, η αναγνώριση του χρόνου σπουδών σε τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης ή ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσεως ως συντάξιμου χρόνου προϋπηρεσίας μόνον εφόσον αυτός διανύθηκε μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας του δημοσίου υπαλλήλου, καθόσον μάλιστα ο αναφερθείς χρόνος προϋπηρεσίας ως συντάξιμος χρόνος είναι σημαντικός όχι μόνο για το δικαίωμα προσδοκίας συντάξεως, αλλά και για το ύψος αυτής και η αναφερθείσα σύνταξη (συνολική σύνταξη) λογίζεται κατά το εσωτερικό δίκαιο του κράτους ως συνέχιση καταβολής αμοιβής στο πλαίσιο εργασιακής σχέσης δημοσίου δικαίου, η οποία εξακολουθεί να υφίσταται και μετά τη συνταξιοδότηση του υπαλλήλου;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, μπορεί ένας δημόσιος υπάλληλος –εν τη απουσία νομικής βάσεως υπό την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη ή/και του άρθρου 6 της οδηγίας [2000/78] (βλ. συναφώς το ακόλουθο ερώτημα 3)– να επικαλεσθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας υποβολής αιτήσεως για την αναγνώριση χρόνου προϋπηρεσίας ως συντάξιμου χρόνου την άμεση εφαρμογή του άρθρου 21 του Χάρτη και του άρθρου 2 της οδηγίας [2000/78], ακόμα και σε χρόνο προγενέστερο της συνταξιοδοτήσεώς του, ενόσω μάλιστα θα μπορούσε να

του αντιταχθεί κατά το οικείο εθνικό δίκαιο –και εφόσον η νομική του κατάσταση παραμένει αμετάβλητη κατά τον χρόνο συνταξιοδοτήσεώς του– το δεδικασμένο της απορρίψεως μιας τέτοιας αιτήσεως στο πλαίσιο διαδικασίας υπολογισμού της συντάξεως ή νεότερης αιτήσεως προς αναγνώριση του χρόνου αυτού;

- 3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, η επίμαχη άνιση μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη ή/και του άρθρου 6, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας [2000/78]
- α) είναι δικαιολογημένη, προκειμένου να αναγνωρισθούν και σε άτομα γεννηθέντα σε ημερομηνία που έπεται της ημερομηνίας ενάρξεως του σχολικού έτους κατά το πρώτο έτος σχολικής φοιτήσεως, καθώς και σε άτομα τα οποία φοιτούν σε τύπους σχολείων με ανώτερη βαθμίδα μεγαλύτερης διάρκειας και, ως εκ τούτου, αναγκασμένα να φοιτήσουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση προς περάτωση των σπουδών τους και πέραν του 18ου έτους της ηλικίας τους, ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες που ισχύουν για άτομα τα οποία περατώνουν τις σπουδές τους σε τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης ή ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσως ήδη πριν από τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας τους, ακόμα και εάν η δυνατότητα αναγνώρισεως του χρόνου σπουδών μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας δεν περιορίζεται στις περιπτώσεις αυτές;
- β) είναι δικαιολογημένη, προκειμένου να αποκλεισθούν από τον υπολογισμό των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων χρονικά διαστήματα κατά τα οποία δεν ασκείται κατά κανόνα αμειβόμενη επαγγελματική δραστηριότητα και αντίστοιχα δεν καταβάλλονται εισφορές; Συντρέχει τέτοιος δικαιολογητικός λόγος ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι, κατ' αρχάς, για τον χρόνο σπουδών σε τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης ή ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσως μετά το 18ο έτος της ηλικίας δεν καταβάλλονται εισφορές, καθόσον μάλιστα προκειμένου να αναγνωρισθεί εκ των υστέρων ο εν λόγω χρόνος σπουδών πρέπει να καταβληθεί ούτως ή άλλως έκτακτη συνταξιοδοτική εισφορά;
- γ) είναι δικαιολογημένη, καθόσον η μη αναγνώριση ως συντάξιμου χρόνου του χρόνου προϋπηρεσίας πριν από το 18ο έτος της ηλικίας πρέπει να εκληφθεί ως περιορισμός αντίστοιχος με την καθιέρωση “ορίου ηλικίας για τη συμμετοχή ως μέλος σε ένα επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφάλειας” κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας [2000/78];»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- 15 Με τα ερωτήματά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο την ερμηνεία της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 του Χάρτη και υλοποιείται στην οδηγία 2000/78.
- 16 Όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, τα κράτη μέλη, όταν λαμβάνουν μέτρα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78, η οποία συγκεκριμενοποιεί την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας στον τομέα της απασχολήσεως και της εργασίας, πρέπει να ενεργούν τηρώντας την εν λόγω οδηγία (βλ., συναφώς, αποφάσεις Prigge κ.λπ., C 447/09, EU:C:2011:573, σκέψη 48, καθώς και Tyrolean Airways Tiroler Luftfahrt, C-132/11, EU:C:2012:329, σκέψη 22).
- 17 Υπό τις περιστάσεις αυτές, τα ερωτήματα που ανέκυψαν στη διαφορά της κύριας δίκης, μεταξύ ενός ιδιώτη και της εθνικής διοικήσεως, πρέπει να εξεταστούν μόνον από απόψεως της οδηγίας 2000/78.

Επί του πρώτου και τρίτου ερωτήματος

- 18 Με το πρώτο και το τρίτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί, αν τα άρθρα 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', και 6, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2000/78 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την αναγνώριση του χρόνου σπουδών του δημοσίου υπαλλήλου πριν από την ηλικία των 18 ετών για τη χορήγηση των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων και τον υπολογισμό του ποσού της συντάξεώς του, ενώ ο χρόνος αυτός αναγνωρίζεται όταν διανυθεί μετά την ηλικία αυτή.
- 19 Πρώτον, πρέπει να εξετασθεί αν η εθνική ρύθμιση της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78. Συναφώς, από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία α' και γ', αυτής, προκύπτει ότι η οδηγία αυτή εφαρμόζεται, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που απονέμονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, «σε όλα τα πρόσωπα, στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων», όσον αφορά, αφενός, «τους όρους προσβάσεως στην απασχόληση [...] συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής και των όρων προσλήψεως, ανεξάρτητα από τον κλάδο δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας», και, αφετέρου, «τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχολήσεως, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών».
- 20 Επομένως, το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 πρέπει, υπό το πρίσμα του άρθρου 3, παράγραφοι 1, στοιχείο γ', και 3, της οδηγίας αυτής, σε συνδυασμό με την αιτιολογική της σκέψη 13, να νοηθεί ως μη καλύπτον τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής προστασίας των οποίων τα πλεονεκτήματα δεν εξομοιούνται με αμοιβή, κατά την έννοια που δόθηκε στον ορισμό αυτό για την εφαρμογή του άρθρου 157, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ (βλ., συναφώς, αποφάσεις ΗΚ Danmark, C-476/11, EU:C:2013:590, σκέψη 25, και Dansk Jurist- og Økonomforbund, C-546/11, EU:C:2013:603, σκέψη 25).
- 21 Η έννοια της «αμοιβής», κατά το άρθρο 157, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, περιλαμβάνει όλα τα οφέλη, σε χρήμα ή σε είδος, παρόντα ή μελλοντικά, αρκεί να παρέχονται, έστω και εμμέσως, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο λόγω της εργασίας του δευτέρου (αποφάσεις ΗΚ Danmark, EU:C:2013:590, σκέψη 26, και Dansk Jurist- og Økonomforbund, EU:C:2013:603, σκέψη 26).
- 22 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, τίθεται το ζήτημα της μη αναγνώρισεως, για τον υπολογισμό των μονάδων συντάξεως, του χρόνου σπουδών που διένυσε ο G. Felber πριν από την ηλικία των 18 ετών και πριν να αναλάβει υπηρεσία στο Bund.
- 23 Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το ποσό της συντάξεως εξαρτάται από τις περιόδους υπηρεσίας και τις εξομοιούμενες περιόδους καθώς και από τις αποδοχές που ελάμβανε ο δημόσιος υπάλληλος. Η σύνταξη συνιστά μελλοντική εις χρήμα παροχή, καταβαλλόμενη από τον εργοδότη στους υπαλλήλους του, ως άμεση συνέπεια της σχέσεως εργασίας τους. Συγκεκριμένα, η σύνταξη αυτή θεωρείται, στο εθνικό δίκαιο, ως αμοιβή η οποία εξακολουθεί να καταβάλλεται στο πλαίσιο της υπηρεσιακής σχέσεως η οποία διαρκεί μετά την έναρξη της καταβολής της συντάξεως στον υπάλληλο. Βάσει αυτού, η εν λόγω σύνταξη συνιστά αμοιβή κατά το άρθρο 157, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.
- 24 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, αποκλείοντας, για τον υπολογισμό της συντάξεως αυτής, από ορισμένους υπαλλήλους το ευεργέτημα αναγνώρισεως του χρόνου σπουδών που διανύθηκε πριν από την ηλικία των 18 ετών, το άρθρο 54, παράγραφος 2, στοιχείο α', του ΡΓ 1965 επηρεάζει τους όρους αμοιβής των υπαλλήλων αυτών, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/78. Επομένως, η οδηγία αυτή έχει εφαρμογή στην περίπτωση της κύριας δίκης.
- 25 Δεύτερον, όσον αφορά το κατά πόσον η εθνική ρύθμιση της κύριας δίκης συνεπάγεται διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας ως προς την απασχόληση και την εργασία, διαπιστώνεται ότι, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, ως «αρχή της ίσης μεταχείρισης» νοείται η απουσία

άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1 της οδηγίας αυτής, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η ηλικία. Το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας διευκρινίζει ότι, για την εφαρμογή της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου, άμεση διάκριση συντρέχει όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1 της οδηγίας αυτής, ένα άτομο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υποστεί σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο άτομο, βάσει ενός από τους λόγους τους οποίους αφορά το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας.

- 26 Κατά το άρθρο 53, παράγραφος 2, στοιχείο h, του PG 1965, πρέπει να αναγνωρίζεται η διάρκεια πλήρους κύκλου σπουδών που έχει ολοκληρωθεί από τον υπάλληλο σε [...] τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης ή ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσης, σε ακαδημία ή σε συναφές εκπαιδευτικό ίδρυμα ενόσω έχει τηρηθεί η ελάχιστη διάρκεια σπουδών. Το άρθρο 54, παράγραφος 2, στοιχείο a, του PG 1965, ωστόσο, ορίζει ότι αναγνωρίζονται μόνον οι περίοδοι τις οποίες διένυσε ο υπάλληλος μετά την ηλικία των 18 ετών.
- 27 Όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, εθνική ρύθμιση όπως αυτή της κύριας δίκης ευνοεί τα πρόσωπα που περατώνουν ή αρχίζουν τέτοιο κύκλο σπουδών μετά το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους καθόσον μόνο σε αυτά θα αναγνωρισθεί ο χρόνος σπουδών σε τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης ή ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσης πριν από την ανάληψη υπηρεσίας στο Bund. Τέτοιου είδους ρύθμιση θεσπίζει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των προσώπων αναλόγως της ηλικίας κατά την οποία ολοκλήρωσαν τη σχολική τους εκπαίδευση. Το κριτήριο αυτό μπορεί να καταλήξει σε διαφορετική μεταχείριση δύο προσώπων τα οποία έχουν την ίδια αυτή εκπαίδευση, τούτο δε αποκλειστικά λόγω της ηλικίας τους. Κατά συνέπεια, η διάταξη αυτή θεσπίζει διαφορετική μεταχείριση βάσει του κριτηρίου της ηλικίας, κατά το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78 (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση Hütter, EU:C:2009:381, σκέψη 38).
- 28 Δεύτερον, επιβάλλεται να εξετασθεί εάν αυτή η διαφορετική μεταχείριση δικαιολογείται, ενδεχομένως, υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.
- 29 Το πρώτο εδάφιο της διατάξεως αυτής διευκρινίζει ότι τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από ένα θεμιτό σκοπό, ιδίως δε από θεμιτούς σκοπούς της πολιτικής στους τομείς της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του σκοπού αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.
- 30 Όσον αφορά, πρώτον, το κατά πόσον είναι θεμιτός ο επιδιωκόμενος από την εθνική ρύθμιση της κύριας δίκης σκοπός, το Δικαστήριο έχει κατ' επανάληψη κρίνει ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως στην επιλογή όχι μόνον της επιδίωξης ενός συγκεκριμένου σκοπού, μεταξύ άλλων, στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και της πολιτικής απασχολήσεως, αλλά και στον καθορισμό των μέτρων μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός (απόφαση Sprechit κ.λπ., C-501/12 έως C-506/12, C-540/12 και C-541/12, EU:C:2014:2005, σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 31 Συναφώς, από τη δικογραφία την οποία έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η αναγνώριση των προ της αναλήψεως υπηρεσίας του υπαλλήλου περιόδων τις οποίες διήνυσε εκτός της υπηρεσιακής σχέσεως είναι παρέκκλιση εισαχθείσα για να μη τίθενται σε δυσμενή θέση, από απόψεως κτήσεως συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, οι υπάλληλοι οι οποίοι, πριν από την ανάληψη της υπηρεσίας στο Bund, ολοκλήρωσαν τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με αυτούς των οποίων η πρόσληψη δεν εξαρτάται από καμία προϋπόθεση ιδιαίτερης κατάρτισεως και οι οποίοι, κατά συνέπεια, μπόρεσαν να αναλάβουν υπηρεσία στο Bund από την ηλικία των 18 ετών. Επομένως, οι κανόνες του καθεστώτος συντάξεων των υπαλλήλων έχουν θεσπισθεί ούτως ώστε η συνολική σταδιοδρομία που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό του ποσού της συντάξεως να ανάγεται έως την ελάχιστη ηλικία που απαιτείται για την ανάληψη δημόσιας υπηρεσίας. Η εθνική ρύθμιση της κύριας δίκης αποσκοπεί στον ενιαίο υπολογισμό της ημερομηνίας ενάρξεως καταβολής

εισφορών στο συνταξιοδοτικό καθεστώς και, συνεπώς, στη διατήρηση ενιαίας ηλικίας συνταξιοδοτήσεως. Στο πλαίσιο αυτό, ο αποκλεισμός της αναγνώρισεως των περιόδων σχολικής εκπαίδευσεως που έχουν διανυθεί πριν από την ηλικία των 18 ετών δικαιολογείται από το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος δεν ασκεί κατ' αρχήν, κατά τη διάρκεια των περιόδων αυτών, καμία αμειβόμενη δραστηριότητα δημιουργούσα υποχρέωση καταβολής εισφορών σε συνταξιοδοτικό καθεστώς.

- 32 Καθόσον η επιδίωξη του σκοπού αυτού διασφαλίζει την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως όλων των προσώπων ενός συγκεκριμένου τομέα και αφορά ένα ουσιώδες στοιχείο της σχέσεως εργασίας τους, όπως η συνταξιοδότηση, ο σκοπός αυτός αποτελεί θεμιτό σκοπό της πολιτικής απασχολήσεως (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση Επιτροπή κατά Ουγγαρίας, C-286/12, EU:C:2012:687, σκέψη 61).
- 33 Δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί, σύμφωνα με το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, αν, στο πλαίσιο του ευρέος περιθωρίου εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη, υπομνησθέντος στη σκέψη 29 της παρούσας αποφάσεως, τα μέτρα που έχουν θεσπισθεί για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.
- 34 Αφενός, όσον αφορά τον πρόσφορο χαρακτήρα του άρθρου 54, παράγραφος 2, στοιχείο α', του ΡG 1965, από την υποβληθείσα στο Δικαστήριο δικογραφία προκύπτει ότι η ελάχιστη ηλικία προσλήψεως στον δημόσιο τομέα έχει καθοριστεί στα 18 έτη και, επομένως, ένας δημόσιος υπάλληλος μπορεί να υπαχθεί στο συνταξιοδοτικό καθεστώς των υπαλλήλων και να καταβάλει εισφορές στο καθεστώς αυτό μόνο μετά τη συμπλήρωση της ηλικίας αυτής.
- 35 Κατά συνέπεια, ο αποκλεισμός, δυνάμει της διατάξεως αυτής, της αναγνώρισεως των περιόδων σχολικής εκπαίδευσεως που έχουν διανυθεί πριν από την ηλικία των 18 ετών είναι πρόσφορος προς επίτευξη του θεμιτού σκοπού που συνίσταται στην υιοθέτηση πολιτικής απασχολήσεως επιτρέπουσας σε όλα τα μέλη του συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων υπαλλήλων την έναρξη καταβολής εισφορών στην ίδια ηλικία, την κτήση πλήρους συνταξιοδοτικού δικαιώματος και, επομένως, στη διασφάλιση της ίσης μεταχειρίσεως των υπαλλήλων.
- 36 Αφετέρου, όσον αφορά το ζήτημα αν η εθνική ρύθμιση της κύριας δίκης βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο προς επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, υπενθυμίζεται ότι το ερώτημα της διαφοράς της κύριας δίκης δεν αφορά την αναγνώριση των περιόδων απασχολήσεως, όπως στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Hütter (EU:C:2009:381), αλλά μόνον των περιόδων καταρτίσεως που διανύθηκαν σε τεχνικό ή επαγγελματικό ίδρυμα μέσης ή ανώτερης βαθμίδας εκπαίδευσεως.
- 37 Συναφώς, η εθνική ρύθμιση της κύριας δίκης έχει προφανώς συνοχή από απόψεως της προβληθείσας από το αιτούν δικαστήριο δικαιολογίας, ήτοι ότι αποκλείονται από τον υπολογισμό της συντάξεως οι περίοδοι κατά τις οποίες ο ενδιαφερόμενος δεν καταβάλλει εισφορές στο συνταξιοδοτικό καθεστώς.
- 38 Συγκεκριμένα, αφενός, για τον χρόνο σπουδών, όπως αυτός της κύριας δίκης, δεν καταβάλλονται τέτοιες εισφορές. Αφετέρου, όσον αφορά τον χρόνο σπουδών που διήνυσε ο υπάλληλος μετά τη συμπλήρωση των 18 ετών, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι δεν θεωρείται ως περίοδος εξομοιούμενη προς τα έτη υπηρεσίας και, ως εκ τούτου, μπορεί να ληφθεί υπόψη για τον υπολογισμό των μονάδων συντάξεως μόνον υπό την προϋπόθεση, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 56 του ΡG 1965, να καταβληθεί, στο συνταξιοδοτικό καθεστώς, έκτακτη εισφορά αντιστοιχούσα στις ελλείπουσες εισφορές. Από την υποβληθείσα στο Δικαστήριο δικογραφία προκύπτει ότι η εν λόγω έκτακτη εισφορά αποτελεί το αντιστάθμισμα της μη συνεισφοράς, εκ μέρους του ενδιαφερομένου, κατά τη διάρκεια του χρόνου σπουδών, στο συνταξιοδοτικό καθεστώς μέσω καταβολής υποχρεωτικών εισφορών. Η εν λόγω έκτακτη εισφορά λειτουργεί, συνεπώς, ως συμψηφισμός.
- 39 Υπό τις περιστάσεις αυτές, λαμβανομένου υπόψη του ευρέος περιθωρίου εκτιμήσεως των κρατών μελών στην επιλογή όχι μόνον της επιδίωξεως ενός συγκεκριμένου σκοπού στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και της πολιτικής απασχολήσεως, αλλά και στον καθορισμό των μέτρων μέσω των οποίων

μπορεί να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός, μέτρο όπως το προβλεπόμενο στο άρθρο 54, παράγραφος 2, στοιχείο α', του ΡG 1965 είναι πρόσφορο προς επίτευξη των σκοπών για τους οποίους γίνεται λόγος στις σκέψεις 31 και 32 της παρούσας αποφάσεως και δεν βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο προς επίτευξη του σκοπού αυτού.

- 40 Κατά συνέπεια, στο πρώτο και στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', και 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή της κύριας δίκης, η οποία αποκλείει την αναγνώριση του χρόνου σπουδών που διήνυσε ένας υπάλληλος πριν από την ηλικία των 18 ετών για τους σκοπούς της χορηγήσεως συνταξιοδοτικού δικαιώματος και του υπολογισμού του ποσού της συντάξεώς του, στον βαθμό που, αφενός, δικαιολογείται αντικειμενικώς και ευλόγως από θεμιτό σκοπό απτόμενο της πολιτικής απασχολήσεως και της αγοράς εργασίας και, αφετέρου, συνιστά πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 41 Κατόπιν της δοθείσας στο πρώτο και στο τρίτο ερώτημα απαντήσεως, παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 42 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

Τα άρθρα 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', και 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78/EK του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή της κύριας δίκης, η οποία αποκλείει την αναγνώριση του χρόνου σπουδών που διήνυσε ένας υπάλληλος πριν από την ηλικία των 18 ετών για τους σκοπούς της χορηγήσεως συνταξιοδοτικού δικαιώματος και του υπολογισμού του ποσού της συντάξεώς του, στον βαθμό που, αφενός, δικαιολογείται αντικειμενικώς και ευλόγως από θεμιτό σκοπό απτόμενο της πολιτικής απασχολήσεως και της αγοράς εργασίας και, αφετέρου, συνιστά πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

(υπογραφές)